

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

OSNOVNE KARAKTERISTIKE NARODNOG GRADITELJSTVA U MEĐIMURJU

Materijali i tehnike

Materijal za izgradnju stambenih i gospodarskih objekata, i u Međimurju je vezan uz prirodnu sredinu. Kao osnovni materijal koristilo se drvo i zemlja (prerađena na različite načine), a treba spomenuti i slamu kao sporedni materijal korišten uglavnom kao pokrov.

Međimurje je nekad obilovalo gustim hrastovim šumama, pa možemo pretpostaviti da su prvotni stambeni i gospodarski objekti bili drveni. Česti požari uzrokovali su zabrane sječa šuma, što je pridonijelo tome, da se upotreba drveta kao građevnog materijala smanjila i svela na izgradnju konstrukcija stambenog objekta, dok su se gospodarski objekti i dalje gradili od drveta.

Međimurske »hiže« građene su katanom konstrukcijom (na kanate ili na poceke). Kostur od grede sačinjavaju prag, stupovi i naglavnica (gornja greda). Da bi zid bio jači i stabilniji u kostur su se ugrađivale poprečne grede »pantik«. Polja kostura ispunjavala su se pleterom, nabijenom zemljom ili ciglom.

Kao najstarija tehnika, možda čak i najstarija u evropskom graditeljstvu, smatra se ispreplitanje pruča između dva vertikalno postavljena stupa. Na isprepletenu pruče, tj. pleter nabacala se ilovača pomiješana sa sječkom ili slamom. Terenska istraživanja narodne arhitekture u Međimurju dokazala su da su hiže sa zidovima od pletera najčešći tip izgradnje i da su to najstariji stambeni objekti koji potječu iz druge polovine 19. stoljeća. Iz istog razdoblja potječu i hiže sa zidovima od nabijene ilovače.

Zidovi od nabijene ilovače (pomiješane sa sječkom ili slamom) pripadaju drugom načinu ispunjavanja polja katanke konstrukcije, ali ih na području Međimurja susrećemo u manjem broju. »Tehnika nabijanja« počiva u postupnom nabijanju ilovače u daščane oplata i pomicanju u vertikalnom smjeru, sve do budućeg krova. Zidovi hiža načinjeni pleterom ili nabijenom zemljom na kraju su obijeljeni vapnom.

Na prijelomu 19. i 20. stoljeća u Međimurju i Prekomurju počela se proizvoditi domaća sušena cigla i to je jedan od posljednjih elemenata u razvoju tradicionalnog graditeljstva (ukoliko je i unutrašnja raspodjela prostora

tradicionalna), a ujedno i prijelaz na suvremeni, moderni način izgradnje koji zahtijeva i nova arhitektonska rješenja.

Krov - konstrukcija i pokrov

Što se tiče krovne konstrukcije, to je dvostrešni, skošeni krov. Kao pokrov koristila se šindra (tanka kalana daščica), slama i crijep. Danas na terenu ne nalazimo ni jedan objekat prekriven šindrom, ali prema podacima Službene mađarske statistike iz 1900. godine u Županiji Zala, kojoj su tada pripadali kotar Prelog i kotar Čakovec, nalazimo nekoliko stambenih objekata prekrivenih šindrom (Podturen, Čakovec, Grabrovnik, Štrigova, Hemuševac, Hodošan, Jurčevac, Kotoriba). I u ono vrijeme, pred gotovo stotinjak godina, to je bio rijetki način prekrivanja kuća, ali spominjem ga da bi se vidjelo da je u Međimurju taj način prekrivanja kuće bio poznat i korišten.

Kada govorimo o tradicionalnoj međimurskoj hiži, onda se pod tim pojmom podrazumjeva »šopana hiža« tj. kuća prekrivena raženom slamom. Evidentirana su dva načina prekrivanja krova slamom. Prvi način je jednostavniji i za njega nije bio potreban specijalni majstor za krovove. »Nerazvetani šopovi slame - šopice vežu se gužvom (svježe vrbove grančice) za vodoravnu letvu na krovu i to s klasjem prema gore. Prekrivanje počinje odozdo. Kada se sa obje strane dođe do vrha krova, preko sljemena stavlja se još jedan red slame, koji se učvrsti probodenim šibama - lucnima. Krov je debeo oko 50 cm.

Drugi način je složeniji i obavljaju ga seoski majstori - šopari. I ovdje pokrivanje počinje odozdo. Šopar razveže dvije šopice i ravnomjerno ih raspodjeli po dijelu krova. Preko slame stavi štap dugačak oko 3 metra i sa obje strane ga zaveže na krovnu letvu. Pomoću četvrtaste daske s uzdužnim kanalima (priklje), šopar zbije i pročešlja slamu. Pri samom vrhu krova najzadnji se red slame s obje strane krova navlaži (da ne bi bila previše kruta) i isplete u pletenicu u obliku cilindra. Debljina ovog krova je oko 20 cm.«¹

Prekrivanje crijepom je najnoviji način prekrivanja i to je pokrov koji najidealnije odgovara zidanoj kući. Međutim, vrlo često se susrećemo sa starom kućom od pletera ili nabijene zemlje kojoj je slamnati pokrov zamijenjen i stavljen crijep.

Stambeni objekat - hiža (horizontalna i vertikalna dioba)

U Međimurju ne možemo pratiti historijski razvoj primitivnih jednodostornih stambenih objekata, njihovo postupno raščlanjivanje, te nas-tanak više prostornih nastambi. Na terenu susrećemo isključivo troprostorne hiže sa strogo definiranim rasporedom prostorija i njihovom namjenom. Izuzetak čini nekoliko dvoprostornih hiža koje su namijenjene za dva gospodara, tako da niti u ovim slučajevima ne možemo govoriti o dvoprostornoj jednostavnoj hiži.

Troprostorna hiža sastoji se od »prednje hiže« (okrenute prema ulici), kuhinje (u sredini) i »zadnje hiže«. Iz dvorišta ulazilo se u mali »ganjk«, koji se nalazio neposredno prije kuhinje. Ganjk imaju hiže koje su bez trijema. Ukoliko hiža ima trijem (sa dvorišne strane spušten krov podbočen stupovima), ulazi se direktno u kuhinju. Ganjk i trijem imaju zaštitnu funkciju, tj. da se izvana ne bi odmah ulazilo u obitni prostor. U »prednjoj hiži« odvija se obiteljski život, dok »zadnja hiža« služi kao spremnica za hranu ili za sitniji alat. Kuhinja, nekada »crna kuhinja« sa otvorenim ognjištem, postala je vremenom kuhinja sa zidanom peći, što je podstaklo na zidanje dimnjaka.

Što se tiče vertikalne diobe, tradicionalna hiža zadržala je svoj prizemni karakter. Samo u nekoliko slučajeva možemo govoriti o pokušaju vertikalnog razvoja. U većini slučajeva su to podrumi »pevnice« ukopani ispod jedne od soba, čiji je ulaz bio zaštićen zidanom ili betonskom dekom.

Utjecaj građanskih stilova i umjetničko oblikovanje

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u narodnom graditeljstvu počeli su prodirati utjecaji

građanskih stilova. To su prije svega bidermajer i klasicizam. Na terenu nalazimo mnogo stambenih objekata sa klasicističkim obilježjima. To su masivne zidane kuće, a klasicistički elemenat očituje se u obliku naglašenog ulaznog prostora. Takve kuće imaju pred ulaznim vratima sa nekoliko stepenica povišen mali trijem, čiji krovčić pridržavaju dva stupa. Bez obzira što se takva kuća odmah na prvi pogled razlikuje od običnih hiža, ona je ipak, po svom unutrašnjem rasporedu tradicionalna troprostorna hiža. Najinteresantniji primjerak predstavlja kuća sa klasicističkim obilježjima u Cirkovljanu (u centru sela) koja je do danas prekrivena slamom.

Što se tiče umjetničkog oblikovanja, ono se najviše primjenjuje na drvenim elementima. S obzirom da pročelje predstavlja »lice« kuće, najviše se ukrašava drveni zabat. Na zabatnim daskama nalazimo mnoštvo rezbarija. Često su to križevi, ponekad godina izgradnje kuće, ali najčešće ipak neodređeni motivi i blago zaobljene izrezbarene linije koje su savršeno ukomponirane u cjeloviti prostor. Ponekad su to samo jedan ili dva izrezana tavanska prozorčića. Osim zabata i ulazna vrata su bila česti objekat ukrašavanja.

Drvena arhitektura u Međimurju

Drveni stambeni objekti gradili su se uglavnom na području Gornjeg Međimurja, ali ih više ne nalazimo na terenu. Drveni su isključivo gospodarski objekti - škedenj i kukuružnjak, te nastambe za životinje - koci, kokošinjci, a u novije vrijeme zečnjaci i kućice za pse.

U Međimurju često nailazimo na kontraste - s jedne strane strane novoizgrađena naselja sa suvremeno opremljenim kućanstvima, nasuprot zaselaka sa tradicionalnim hižama. Na žalost, ovih posljednjih je sve manje, jer suvremeni način života prodire i u ona najzabačenija međimurska sela.

BILJEŠKA:

- 1) **Zorica Žimunović:** U spomen međimurskoj hiži, KAJ, Zagreb 1972, str.80